
MERKEZ SAĞIN DIĞER AKTÖRLERİ ve AKP*

*

Ömer Çaha**

ÖZET

Bu çalışma, ana hatlarıyla Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile merkez sağda yer alan diğer siyasal partiler arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri incelemeye çalışmaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinde merkez sağ siyasetin sahneye çıkması Demokrat Parti'yle birlikte olmuştur. Demokrat Parti'nin başlattığı gelenek 1980 askerî darbesine kadar Adalet Partisi'yle devam etmiş, ancak askerî yönetimin siyasal partileri tasfiye etmesinin sonucunda bu parti de Türk siyasal hayatının dışında kalmıştır. Demokrasi sürecinin yeniden başladığı 1983 yılından itibaren merkez sağ iki farklı parti olarak sahneye çıkmıştır. Bunlardan biri Süleyman Demirel'in gölge genel başkanlığında kurulan Doğru Yol Partisi (DYP), diğeri ise Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) olmuştur. Merkez sağ siyaset 1980 sonrasında kendi içinde iki partiye bölünürken, her partinin diğerinden köklü biçimde ayrılmasa da farklı tarzda bir siyaset güttüğü görülmektedir.

Merkez sağ siyaset 2001 yılında ortaya çıkan AKP ile birlikte daha da renklenmiştir. Bundan da önemlisi AKP, kuruluşundan bir yıl sonra yapılan genel seçimlerde merkez sağın iki aktörünü barajın altına düşürerek bu kulvarın en güçlü partisi

---

* Bu çalışma Muhafazakâr Düşünce Dergisi ve Konrad Adenauer Vakfınca Ortaklaşa düzenlenen Uluslararası Muhafazakâr Düşünce ve Siyasi Partiler Sempozyumu'nda (28-29 Nisan 2006, Dedeman Oteli, Ankara) sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş şeklidir.

** Prof. Dr., Fatih Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi.

konumuna gelmiştir. Yapılan çalışmalar, AKP seçmen tabanının geleneksel merkez sağın seçmen tabanından oluştuğunu göstermektedir.¹ AKP, merkez sağda siyaset yapacağı iddiasıyla ortaya çıkmış olan bir siyasal partidir. Ancak programının, tüzüğünün ve söyleminin hangi ölçüde merkez sağın geleneksel şablonuna uyduğu konusu çalışılmaya ve incelenmeye değer bir konudur. Bu çalışma, ana hatlarıyla bu noktayı esas alıp; programından, tüzüğünden, söylemlerinden ve faaliyetlerinden hareketle AKP’yi, merkez sağdaki rakipleri DYP ve ANAP’la karşılaştırmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler; Ak Parti, Doğru Yol Partisi, Anavatan Partisi, Turgut Özal, Süleyman Demirel.

MERKEZ SAĞIN 1980 SONRASI İKİ AKTÖRÜ: DYP VE ANAP

Yukarıda ifade edildiği gibi 1980 askerî darbesinden önce Türkiye’de merkez sağ siyaset genel olarak bir partinin çatısı altında varlığını sürdürmekteydi. Ne var ki, eski partileri tasfiye eden askerî yönetimin demokratik süreci yeniden başlatmasının ardından merkez sağda iki parti belirmeye başladı. İki parti arasındaki farklılık ilk bakışta başta kurucuları ve doğal liderleri Süleyman Demirel ile Turgut Özal arasındaki liderlik mücadelesi gibi okunabilir. Ancak parti programları, partilerin tüzükleri, iki liderin söylemleri ve icraatları analiz edildiğinde arada dikkate değer bir zihniyet ve tutum farklılığının olduğu anlaşılır. Diğer hususlar bir yana bırakıldığında, partilerin programı bile tek başına bu farklılığı gösteren yeterli donelerle doludur.

DYP’nin 1983 yılında hazırlanan programı partinin, ana hatlarıyla “popülist” söylemler üzerine kurulu, net bir duruşu ve kimliği olmayan, milliyetçi tonu ağır basan bir parti görüntüsü sergilediğini göstermektedir. DYP programı, Türk siyasetinde yeni bir açılım yapmanın ötesinde, genel olarak toplumda var olan değerlere vurgu yapan, deyim yerindeyse, “vatan, millet, Sakarya” edebiyatından oluşan bir görüntü çizmektedir.² Parti programı, toplumun duygularını okşayan, kulağa hoş gelen söylemler üzerine kurulmuş olmakla birlikte, yer yer de kendi içinde çelişkiler barındıran, deyim yerindeyse, çalakalem hazırlanmış bir metin izlenimini vermektedir.³

¹ Bkz. Ömer Çaha, “Turkish Election of November 2002 and Rise of ‘Moderate’ Political Islam,” *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol. 2, 1 (Spring, 2003).

² Parti programının hemen başında toplumdaki genel geçer tüm değerlere vurgu yapan bir üslup görülür. Vurgulanan değerlerden hareketle bir parti kimliğini tespit etmek neredeyse imkansız. Bkz. Doğru Yol Partisi 1983 Programı (<http://www.belgenet.com/parti/program/dyp1983-1.html>), Başlangıç Kısmı.

³ Örneğin partinin eğitimle ilgili anlayışı anlatılırken, eğitimin bir yandan hür vatandaşlar yetiştirme faaliyeti, bir yandan da bir endoktrinasyon aracı olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Doğru Yol Partisi 1983 Programı, Madde 38/1 ve 38/8

Buna rağmen 1983 yılındaki DYP programına hakim olan anlayışın, “millet egemenliği” söyleminde somutlaştığını görüyoruz. Genel olarak gücünü millî, manevî ve tarihî değerlerden alan, dinle devlet işlerinin ayrılığını öngören, insan haklarına önem veren, milliyetçiliği düstur edinen, demokrasi ana hatlarıyla insan hakları ve millet egemenliğini sağlayıcı bir rejim olarak algılayan bir anlayışın programa hakim olduğunu söyleyebiliriz. Programda partinin misyonu, “milletin haklarının, millî, manevî ve tarihî değerlerin savunucusu ve onlara sahip çıkmak,” şeklinde ifade edilmektedir. Partinin demokrasi anlayışının da bu çerçevede belirlendiğini görmekteyiz. Millî İradeyi her şeyin üstünde tutan, bu anlamda Cumhuriyetin temel felsefi olan millî egemenlik ilkesini benimseyen bir anlayışa sahiptir. Parti, kimliğini aynı zamanda milliyetçilik olarak kabul etmekte ve milliyetçilikten de yine millî egemenliği anlamaktadır.⁴

DYP programındaki iktisat politikasının, “karma ekonomi” anlayışına dayandığı belirtilmekte ve partinin ekonomi anlayışı, “Karma Ekonomi Anlayışımız,” başlığıyla verilmektedir. Programda, “devletin gerektiğinde üretici, genelde düzenleyici, destekleyici ve caydırıcı tesirli bir role sahip olması gerektiğine inanırız,” denmektedir.⁵ Parti programında ayrıca, “serbest piyasa ve rekabet nizamını gerçekleştirmek ve ekonomiyi bu düzende geliştirmek kararındayız,” denmektedir.⁶ Dolayısıyla, karma ekonomi anlayışını serbest piyasa ekonomisiyle telif eden bir iktisadî anlayış söz konusudur parti programında.

Kısaca, Demirel çizgisinde sahneye çıkan DYP’nin, siyasette ve ekonomide yeni bir anlayış geliştirmek yerine, genel geçer değerlere vurgu yapan bir anlayışı benimsediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Cumhurbaşkanı oluncaya kadar Süleyman Demirel’in siyaset tarzının da bu programın ötesine geçemediğini, daha çok toplumun genel duyarlılığına hitap eden popülist bir söylemle sınırlı kaldığını görmekteyiz. Demirel 1991 yılında iktidara gelinceye kadar temel siyaset olarak Özal’la cedelleşmeyi ve ondan intikam almayı neredeyse Türk siyasetinin ana sorunu haline getiren bir siyaset gütmüştür. Bununla birlikte parti programında işaretleri bariz biçimde görülen vatandaş duyarlılığını okşayan, bol keseden atan ve vaatlerde bulunan bir söylemle iktidara gelmeyi başarmıştır. 1991 genel seçimlerine giderken iki anahtar, 100 vilayet, şeffaf yönetim gibi taahhütlerde bulunmuş, siyaset meydanlarında da köylü ağzını kullanarak, “benim işçim, benim köylüm,

---

⁴ Doğru Yol Partisi 1983 Programı, Madde 11/1.

⁵ Doğru Yol Partisi 1983 Programı, Madde 23/3.

⁶ Doğru Yol Partisi 1983 Programı, Madde 23/4.

benim memurum, benim esnafım,” gibi ifadelerle bu kesimlerin duyarlılığı üzerinden siyaset yapmıştır.

Ne var ki, Demirel, 1993 yılında cumhurbaşkanı olduktan sonra, bir merkez sağ liderden öte bir görüntü sergilemiştir. Cumhurbaşkanlığı koltuğuna geçtiğinde verdiği ilk demeç, “devleti kurtarmaya geldim,” şeklindeki demeci oldu. Kendisiyle özdeşleşmiş olan otuz yıllık köylü ağzını değiştirmiş, millî irade, halk egemenliği gibi kavramları âdeta unutarak rejim sorununu önceleyen bir tutum geliştirmiştir. Cumhurbaşkanlığı koltuğundaki Demirel, bir merkez sağ liderden çok, Türkiye’ye özgü statükocu bir sol parti lideri gibi davranmıştır. Bu dönemde seçilmişlerden öte, atanmışların yanında yerini almış, 28 Şubat sürecinin baş aktörlerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

DYP’ye net bir parti kimliği kazandıran kişi Demirel’den boşalan Genel Başkanlık koltuğuna oturan Tansu Çiller olmuştur. Çiller, Demirel’den boşalan Genel Başkanlık koltuğuna yürürken kullandığı, “daha çok toplum, daha az devlet,” söylemi tam da merkez sağın misyonuna uygun bir söylemdi. Çiller yönetimindeki DYP, 1998 yılında İkinci Demokrasi Programını yayınlarken 1983’deki parti programından köklü biçimde ayrılan bir siyaset anlayışı ortaya koydu. İkinci Demokrasi Programı, “hak milletin olacak,” sloganını programın nirengi noktası haline getirmiştir. Programın hemen başında, “1946 yılında, ‘Yeter, Söz Millet’in’ şiarıyla demokrasi çağırını başlatan Demokrat Parti’nin varisi olan, Doğru Yol Partisi’nin ‘Hak Millet’in’ şiarıyla açtığı yeni çağırını ifade etmek üzere,” İkinci Demokrasi Programıyla ortaya çıktığı belirtilerek hem millet iradesinin üstünlüğüne, hem de Demokrat Parti kimliğine ve misyonuna açık ve net biçimde vurgu yapılmaktadır.⁷ Yeni program, 28 Şubat sürecine tepki olarak demokrasiye sahip çıkmakta ve Türkiye’nin sorunlarının demokrasi eksikliğinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. “Hayatın ve devletin her alanını özgürlükçü bir anlayışla yeniden düzenleyen bu programda, devlet-vatandaş ilişkisinde vatandaşın tartışılmaz öncelliğinin” esas alınacağı altı çizilen kalın hatlarla ifade edilmektedir. Programda, “yeter söz milletindir dedik, şimdi hem söz, hem hak milletin olacaktır,” denerek millete açık ve net biçimde göndermeler yapılmaktadır.

İkinci Demokrasi Programı özgürlükçü ve demokratik bir siyasetin altını kalın hatlarla çizerken, iktisadî olarak da serbest piyasaya dayalı liberal bir anlayışın benimsendiği ifade edilmektedir. “Devlet aslî görevleri olan adalet, barış, iç ve dış güvenlik, dış ilişkiler ve eğitim alanına çekilecek, piyasanın işlediği her yerde devreden çıkacaktır,” denerek devletin alanının

---

⁷ Doğru Yol Partisi II. Demokrasi Programı (<http://www.belgenet.com/parti/program/dyp1998-1.html>), Önsöz.

daraltılacağı mesajı verilmektedir.⁸ Bir önceki programdan farklı olarak İkinci Demokrasi Programında özelleştirmenin bir iktisadî felsefeden dolayı benimsenerek, bunun etkin biçimde yürürlüğe sokulacağı ifade edilmektedir.

İkinci Demokrasi Programı 2001 yılında bir kez daha köklü biçimde revizyona uğramış ve partinin kimliği ilk kez burada açık ve net biçimde tanımlanmıştır. 2001 yılında yapılan revizyonda partinin “liberal, milliyetçi, muhafazakâr ve demokrat”lıktan oluşan dört kimliği benimsediği açıkça dile getirilmektedir. “DYP, liberal, aynı zamanda milliyetçi, muhafazakâr ve demokrat bir partidir,” denerek asıl kimliğin liberal, diğer üç kimliğinse tamamlayıcı kimlikler olduğu ifade edilmektedir.⁹ Üzerinde kalın hatlarla durulan nokta, demokrasinin bir yaşam biçimi olmadığı, aksine farklılıkları bir arada tutan bir sistem olduğu hususudur.¹⁰ Bu yönüyle bakıldığında programa liberal anlayıştan süzülen bir demokrasi anlayışının hakim olduğu söylenebilir.

Kısaca, Demokrat Parti misyonuna uygun adımları Tansu Çiller dönemindeki DYP’de görmekteyiz. Ancak, Çiller, demokratik söylemine rağmen, pratikte çizdiği zikzaklar, bulaştığı yolsuzluk iddiaları, Mesut Yılmaz’la girdiği kavganın sonucunda yıpranmış ve partisini 2002 seçimlerinde barajın altına düşürmüştür. Çiller’den sonra partinin başına geçen Mehmet Ağar’ın partiye nasıl bir kimlik ve kişilik kazandıracağına ilişkin tatmin edici işaretleri henüz alabilmiş değiliz. Milliyetçi bir çizgiden gelmekle birlikte Ağar’ın, DYP’nin başında bulunduğu süre içinde söylemini yumuşattığı, Demirel çizgisindeki bir üslubu kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. “Ağar yönetimindeki DYP hangi parti programını benimsemektedir?” sorusunun net bir cevabı henüz yoktur. Nitekim DYP’nin web sayfasına bakıldığında burada partinin herhangi bir programına yer verilmemiştir. Bunun yerine Ağar’ın konuşmaları, resimleri, açıklama ve beyanları partinin en önemli vizyon malzemesi olarak ön plana çıkarılmaktadır.

1980 sonrasında merkez sağ siyasetteki yeni açılımların ve köklü adımların Özal dönemindeki ANAP tarafından atıldığını görmekteyiz. Özal, 1983 yılında liberal karakteri ağır basan, siyasal yaşamı boyunca güttüğü siyasetin rotasını açık ve net biçimde ortaya koyan, derin ve oturmuş bir siyaset anlayışına dayandığı net biçimde anlaşılan bir parti programıyla işe başlamıştır. Parti programı, Özal’ın meşhur dört eğilimini bir arada bulandıran bir anlayışa dayanmaktadır. Programın önsözünde, “milliyetçi, muhafazakâr, sosyal devletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan

---

⁸ Doğru Yol Partisi II. Demokrasi Programı, Üçüncü Bölüm

⁹ Doğru Yol Partisi II. Demokrasi Programı, Sunuş Kısmı

¹⁰ A.g.e.

bir siyasî partiyiz,”¹¹ denerek dört eğilimi barındıran bir parti olduğu ifade edilmekle birlikte; partinin, liberal iktisadî bir anlayışı benimseyen bir çizgide olduğu vurgulanmaktadır. ANAP, programda felsefesini ana hatlarıyla, “millî hakimiyeti ve milletin üstünlüğünü, millî birlik ve bütünlüğü her şeyin üzerinde telakki eden, insan temel hak ve hürriyetlerini vazgeçilmez kabul eden, milliyetçiliği, millî ve manevî değerlere bağlılığı düstur ittihaz eden, asıl olan fertlerin ve toplumun mutluluğudur görüşü içerisinde sosyal adalete ve fırsat eşitliğine inanan” bir anlayışa dayandırmaktadır.¹²

ANAP’ın programında da esas vurgunun devlete değil, millete olduğu net biçimde görülmektedir. Devletin varlık sebebinin milletin mutluluğu ve hizmeti olduğu anlayışı değişik ifadelerle dile getirilmektedir. Şu ifadeler devlete millet arasındaki ilişkide önceliğin hangisine verildiğini açıkça ortaya koymaktadır: “Devlet millet için vardır. Devletin millet ile bütünleşmesi esastır... asıl olan devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu devletin zengin olmasıdır.”¹³ Parti programı, insanı merkez alan bir anlayış etrafında örülmüştür. “Toplumun maddi ve manevi olarak yükselmesinde ve yücelmesinde temel unsur insandır. Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.”¹⁴ Programında inanç ve ibadet hürriyeti genel hürriyetlerin bir parçası olarak kabul görmekte ve partinin bunları teminat altına alan bir siyaset güdeceği ortaya konmaktadır. ANAP, muhafazakâr bir kimliğin tamamlayıcı unsuru olarak maddi ve manevi kalkınmanın birlikte olacağını, ikisinin birbirinden ayrılamayacağını, “maddi ve manevi gelişmeyi birlikte sağlamanın zaruretine inanırız,” ifadesiyle dile getirmektedir.¹⁵

Demirel dönemindeki DYP’den farklı olarak ANAP, serbest piyasa ekonomisine yönelik net bir tutum takınmaktadır. Partinin iktisat anlayışı şu ifadelerle dile getirilmektedir: “Ekonominin tabîî kanunlar içinde gelişmesini sağlamak üzere, ülke menfaatleri doğrultusunda müdahale ve tehditlerin asgariye indirilerek, rekabet şartlarının hakim kılındığı serbest pazar ekonomisinin uygulanması ekonomik tercihimizdir. Büyük halk kitlelerine yeterli, kaliteli ve ucuz mal ve hizmet sunulmasının en iyi şekilde bu sistem içerisinde mümkün olabileceğine inanıyoruz.”¹⁶ Partinin serbest piyasaya dayalı liberal iktisadî anlayışı parti programının tümünde net biçimde görülmektedir.

---

¹¹ Anavatan Partisi Programı (<http://www.belgenet.com/parti/program/anap-1.html>), Önsöz

¹² Anavatan Partisi Programı, Madde 1

¹³ Anavatan Partisi Programı, Madde 2

¹⁴ Anavatan Partisi Programı, Madde 4

¹⁵ Anavatan Partisi Programı, Madde 6

¹⁶ Anavatan Partisi Programı, Madde 9.

Özal, iktidarda olduğu 1983-1989 yılları arasındaki dönemde parti programının ötesine giden bir siyaset gütmeye çalışmıştır. Özal döneminin siyasî uygulamaları ana hatlarıyla üç noktada özetlenebilir. Birinci olarak Özal liderliğindeki ANAP, Türkiye'nin etrafındaki barikatları kaldırarak Türk insanının dünyaya açılmasını sağladı. Özal ülkeyi genel olarak dünyaya açarken, özel olarak da Avrupa ve Amerika'yla ilişkileri geliştirmiş ve Avrupa Birliği üyeliğini Türkiye'nin geri dönülmez bir hedefi haline getirmiştir. Özal ikinci olarak, hürriyetlerin önünü açan bir siyaset getirmiştir. "İnanç ve vicdan, serbest teşebbüs, düşünce ve ifade hürriyeti," onun sık sık kullandığı söylem olmuş, bu yönde önemli adımlar atarak hürriyetlerin önündeki yasal engelleri kaldırmış, özgürlükçü bir siyasal ortam hazırlamaya çalışmıştır. Özal, üçüncü olarak da dikkate değer kalkınma hamlesinin altına imza atmıştır. Serbest piyasa modeline dayalı iktisadî adımlarının önemli ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim altı yıllık iktidarı döneminde millî geliri ikiye katlamış, ülkeyi bir turizm cenneti yapmış, Türkiye'yi dünyaya sanayi mamülü pazarlayan bir ülke haline getirmiş, ülkeyi karayolları ve otoban ağlarıyla donatmış, kırsal kesimi en ücra köşesine kadar elektrik ve telefonla tanıştırmayı başarmıştır.¹⁷ Özal döneminde kalkınma sadece ekonomiyle sınırlı kalmamış aynı zamanda eğitim alanına da sıçramıştır. Nitekim Özal döneminde yirminin üzerinde üniversite kurularak taşranın üniversiteyle tanışması sağlanmıştır.

Kısaca, Özal dönemindeki ANAP'ın merkez sağ siyasete değişimci, anti-statükocu, millî ve manevî değerleri önemseyen, özgürlükçü bir karakter kazandırdığı söylenebilir. Özal'dan sonra ANAP'ın başına gelen Mesut Yılmaz'la birlikte parti, değişimci ve özgürlükçü karakterini yitirerek Demirelvâri bir siyaset gütmeye başlamıştır. Çiller, partisini Özal çizgisine çekmeye çalışırken, Mesut Yılmaz ANAP'ı, Demirel çizgisinin ifade ettiği popülist, entrikacı, statükocu, militarist ve değişimden uzak bir noktaya taşımıştır. Bütün bunların sonucunda ANAP 2002 seçiminde ağır bir yenilgi alarak Meclisin dışında kalmıştır. Meclisin dışında kaldıktan sonra yalpalayan ve iki lider değişikliği yaşayan parti, Erkan Mumcu'nun liderlik koltuğuna oturmasıyla bu yalpalamadan kurtulma görüntüsünü vermiş, ancak toplum nezdinde eski gücünü yakalayıp yakalayamayacağını anlamak bir dahaki seçimde göstereceği performansla mümkün olabilecektir.

---

¹⁷ Özal politikalarının kapsamlı bir analizi için bkz. Ahmet Helvacı, "The Influence of Liberalism on Turkish Economy, Politics and Civic Culture with Particular Reference to Ozal Era", Sheffield: University of Sheffield, Unpublished Ph.D. Dissertation, 1998.

Aralarında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte, DYP ve ANAP tarafından temsil edilen merkez sağ siyasetin temel karakteri birkaç noktada özetlenebilir: Bunlardan birincisi merkez sağ siyaset sürekli olarak devlet yerine millete vurgu yapmıştır. Milletın hizmetinde olması gereken araçsal bir devlet anlayışına sahiptir. İkinci olarak, rejimi koruma gibi bir kaygı yerine millete hizmeti siyasetinin ana kaygısı ve hedefi olarak belirlemiştir. Üçüncü olarak, statüko yerine değişimciliğe vurgu yapmıştır. Demirel ve Yılmaz değişime mesafeli yaklaşımlarına rağmen partileri, değişimin dinamosunu onların zamanında dahi temsil etmeyi başarmıştır. Dördüncü olarak, Türkiye’yi AB ailesi içine almaya çalışmış ve Avrupanın değerlerini genel olarak Türkiye’ye taşımıştır. Merkez sağ partilerin Türk insanına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru hakkını sağlamalarının yanı sıra, AB ile Gümrük Birliği anlaşmasını gerçekleştirmesi anlamlıdır. Merkez sağdaki bu iki parti son olarak da, rasyonel söylemler yerine yerel değerlere vurgu yapan bir siyaset tarzı gütmüştür. Bir yandan muasır medeniyet havzasında gelişmiş olan değerleri benimserken, bir yandan da yerel değerleri önemseyen bir modernleşme anlayışına sahip olmuştur.

MERKEZ SAĞIN YENİ AKTÖRÜ OLARAK AKP

AKP, Milli Görüş geleneğinden gelen bir siyasal parti olmakla birlikte 2002 genel seçimlerinden sonra merkez sağın en baskın partisi haline gelmiştir. Fazilet Partisinin kapatılmasıyla bu parti içindeki yenilikçi grup Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde AKP’yi kurarak zayıflayan merkez sağı derleyip toparlayan bir siyasal hareket başlatmıştır. AKP’nin çekirdek kadrosunu FP’den ayrılan yenilikçi grup oluşturmakla birlikte bu grup merkez sağdaki diğer partilerden de bazı transferler yaparak merkez sağın adresi haline gelmeye çalıştı. AKP, antiBatıcı Millî Görüş geleneğinden gelmesine rağmen AB şahsında Batıyla bütünleşmeyi siyasetinin ana söylemi haline getirmiştir. Partinin kuruluşundan itibaren parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın topluma verdiği mesaj, kendisinin değiştiğini, Millî Görüş çizgisini bıraktığını ve “muhafazakâr demokrat” bir çizgiye kaydığını deklare eden açıklamaları oldu. Parti 2002 genel seçimlerine de bu söylem üzerinden girdi ve seçim sonrasında tek başına iktidara gelerek Türkiye’nin AB’ye üyeliği konusunda radikal adımlar attı.

AKP’nin parti programı ve seçim bildirgesine bakıldığında liberal ikdisadî ve siyasî görüşleri benimseyen bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Parti, yöneticilerinin yaşam biçimi itibariyle muhafazakâr bir görüntüye sahip, ancak programı ve söylemi itibariyle liberal demokrat bir görüntü sergilemektedir. AKP gerek parti programında, gerek seçim bildirgesinde, gerek-

se partiyi temsil eden yöneticilerin beyanlarında, kendisini “muhafazakâr demokrat” bir parti olarak kabul etmekte ve hatta Avrupa’daki muhafazakâr demokrat partilerin oluşturduğu birliğe üye olmak için müracaat edeceğini beyan etmektedir.¹⁸ Parti yöneticileri, Türkiye’nin yerinin Avrupa Birliği olduğunu ısrarla vurgulamış ve önceliği Türkiye’nin en önemli sorunları olan kalkınma, işsizliğe çözüm bulma, sosyal güvenlik gibi alanlara vereceğini beyan etmiştir. İktidara gelirken Türkiye’de öteden beri yaşanmakta olan türban sorununa öncelik vermeyeceğini, dolayısıyla sistemi bu anlamda germeyeceğinin altını özenle çizmiştir. Nitekim iktidarda bulunduğu süre içinde bu sorunla ilgili zaman zaman reaksiyonlarda bulunmakla birlikte soruna neşter atma konusunda ciddi bir çaba içinde olmamıştır. Bu bakımdan muhafazakâr-dinsel tabanından belli bir tepki aldığı gözlenmektedir.

AKP programı incelendiğinde partinin geleneksel değerlerle modern değerlerden oluşan bir kimlik benimsediğini ve kimliğini bu şekilde ortaya koyduğunu görmekteyiz. Parti programında “geleneğin ve geçmişin birikimiyle... çağdaş demokratik değerler platformunda siyaset yapmayı benimseyen bir parti” olduğu ifade edilmektedir.¹⁹ Bununla birlikte parti laik, demokratik, sosyal hukuk devletinin, sivilleşmenin, demokratikleşmenin, inanç özgürlüğünün ve fırsat eşitliğinin esas kabul edildiği bir zemin olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla parti programında AKP, Cumhuriyet dönemi kazanımlarını koruyacak bir zeminde toplumsal tüm kesimleri kucaklayan bir siyaset anlayışına sahip olacağını açık biçimde ortaya koymaktadır. Programda ortaya konan kimlikten hareketle AKP deklare ettiği muhafazakâr-demokrat bir parti görüntüsü sergilemektedir. Bununla birlikte parti etnik, dinsel ve kültürel temeldeki toplumsal farklılığı siyasal zenginliğe hizmet edeceği bir demokrat kimliği benimsemektedir.

Programına konu olan siyaset anlayışı analiz edildiğinde AKP’nin, “sosyal liberal” bir siyaset tarzını benimsediği anlaşılmaktadır. Bireysel özgürlüğün kolektif özgürlükten geçtiğini beyan eden parti programı bunu, “herkes özgür olmadıkça kimse özgür değildir,” söylemi ile ortaya koymaktadır.²⁰ Kolektif bir özgürlük anlayışına sahip olmakla birlikte parti, bireyi merkezine alacak ve kendisine evrensel ölçülerde siyasal hak ve özgürlükler verecek bir siyaset anlayışına sahip olduğunu beyan etmektedir. Temel hak ve hürriyetleri, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi, Av-

---

¹⁸ Parti muhafazakâr demokrasi anlayışına referans teşkil etmek üzere Yalçın Akdoğan tarafından yazılmış Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi kitabını esas almıştır. Bkz. *Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

¹⁹ AKP, *Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) Programı*, 2001, s. 2.

²⁰ AKP, *Adalet ve Kalkınma Partisi*, s. 3

rupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Paris Şartı ve Helsinki Nihai Senedi çerçevesinde ortaya koyması bu partinin Batı referanslı değerlere olan yakınlığını göstermektedir.²¹ Parti programında düşünce ve ifade özgürlüklerinin hukukun üstünlüğü ilkesi ışığında ve uluslararası standartlar temelinde inşa edileceğini, düşüncelerin özgürce açıklanmasına zeminin hazırlanacağı bir ortam oluşturacağını açıkça ifade etmektedir. Kendini uluslararası normlarla bağlı kılmakla birlikte AKP, Cumhuriyet’in en temel kurumlarından biri olan laikliği demokrasinin gerekli bir şartı, din ve vicdan hürriyetinin de bir teminatı olarak kabul etmekte ve laik sistemi koruyacağını ortaya koymaktadır.²² Dolayısıyla AKP’nin siyasal kimliğini belirleyen üç değerden söz edebiliriz: “uluslararası normlar”, “geleneksel değerler” ve “Cumhuriyetle birlikte hayata geçirilen seküler değerler.”

AKP liberal bir ekonomi anlayışını parti programında açık biçimde ortaya koymaktadır. “Tüm kurum ve kurallarıyla işleyen piyasa ekonomisinden yana” olduğunu beyan eden parti, devletin her türlü ekonomik faaliyetin dışında kalmasını savunmaktadır. Devlet, ekonomik faaliyet içinde yer almak yerine, düzenleyici, denetleyici bir rol üstlenmelidir. Devletin ekonomik kaynaklara ve faaliyetlere müdahil olmasını değil, anayasal bir kurum olarak piyasa aktörleri arasında tarafsız bir konumda bulunması gerektiğinin altı çizilmektedir. Buradan hareketle ekonominin daha rasyonel işlemesi ve piyasa dinamiklerinin daha sağlıklı çalışması bakımından özelleştirme politikalarına taraf olduğu açıklanmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinden yana tavır belirleyen AKP, aynı zamanda Türk ekonomisinin küresel ekonomiyle bütünleşmesi gerektiğini ve bunun için gerekli alt yapısal hazırlıkları yapacağını ortaya koymaktadır.²³

AKP, dış politikada da önceliği AB ülkelerine vermektedir. Türkiye’nin tarihinin Avrupa tarihinin bir parçası olduğu varsayımından hareketle, AB kriterlerinin yerine getirilerek Birliğe tam üyelik için gerekenlerin yapılacağı vurgulanmaktadır. İslam ülkeleriyle ilişkilerin de önemsendiği parti programında bu ülkelerle ilişkilerin AB ülkelerine göre ikinci sırada yer alacağını altı ısrarla çizilmektedir. Dış politikada üçüncü öncelik ise Orta Asya’daki Türk cumhuriyetlerine verilmektedir. Atatürk’ün altını çizdiği, “yurtta sulh, cihanda sulh” anlayışına tam olarak iştirak edildiği ifade edilen parti programı, uluslararası ilişkilerde uzlaşmacı bir politik tutumdan yana tavır ortaya koymaktadır.

---

²¹ AKP, *Adalet ve Kalkınma Partisi*, s. 3

²² AKP, *Adalet ve Kalkınma Partisi*, s. 3

²³ AKP, *Adalet ve Kalkınma Partisi*, ss. 8-19

Kasım 2002 tarihinde tek başına iktidara gelen AKP'nin, programında ortaya koyduğu ilkeleri ana hatlarıyla gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. AKP'nin iktidar dönemindeki icraatları ana hatlarıyla üç noktada değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi, Avrupa Birliği yolunda gösterdiği performanstır. Parti Genel Başkanı Tayyip Erdoğan daha Başbakanlık koltuğuna oturmadan Türkiye'nin durumunun görüşüleceği 17 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi için kulis yapmak üzere üye ülkeleri tek tek turlayarak bu ülkelerin devlet başkanları ya da başbakanlarıyla görüşmeler yapmıştır. Zirvede Türkiye'ye belli bir gözlem süresi verilmiştir. Bu süre içinde Cumhuriyet dönemindeki en radikal adımlar atılarak uyum paketleri arka arkaya Meclisten geçirilmiş, Türkiye müzakereler için hazır hâle getirilmiştir. Nitekim 2004 tarihinde Brüksel'de yapılan Devlet Başkanları düzeyindeki zirvede Aralık 2005 tarihinden itibaren Türkiye ile müzakerelere başlama kararı alınmış ve Haziran 2006 tarihinden itibaren de müzakereler fiilî olarak başlamıştır.

AKP iktidarına ait ikinci uygulama alanı ise demokratikleşme yönünde atılan adımlarda görülmektedir. AB uyum paketleriyle düşünce ve ifade hürriyeti yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bununla birlikte katılımcı demokrasiye imkan sağlayacak adımlarla önemli demokratik açılımlar yapılmıştır. Dernek kurulmasını oldukça kolaylaştıran Dernekler Yasası ile kent konseylerinin ortaya çıkmasına imkan sağlayan ve sivil toplum örgütlerinin yerel düzeydeki karar mekanizmasına katılımını mümkün kılan yerel yönetimlerle ilgili yeni yasalar önemli adımlar olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Bilgi Edinme Yasasının yanı sıra, askerî harcamaları Sayıştay denetimine açan yasal düzenlemelerle devletin saydamlaşmasına yönelik bir zemin oluşturulmuştur. Kısaca, Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tartışılmakta olan adem-i merkeziyetçilik yönündeki köklü adımlar AKP hükümeti tarafından atılmıştır. Kendisinden önceki merkez sağ partilerin atamadığı adımları AKP, iktidarı döneminde atmayı başarmıştır.

AKP'nin üçüncü uygulamasını ise ekonomik alanda attığı adımlarda görmekteyiz. İktidar olduğu günden bu yana ana hatlarıyla, enflasyonla mücadele, özelleştirmeye, yabancı sermaye alımına, devletin küçültülmesine ve özel sektörün geliştirilmesine dayanan bir ekonomi politikası takip ettiği görülmektedir. Yirmi yılı aşkın süredir Türkiye'nin gündeminde bulunan dev KİT'lerin özelleştirilmesi adımları AKP hükümeti tarafından atılmıştır. Enflasyonla yapılan mücadele ve malî disiplin sonucunda ülke ekonomisi belli bir istikrar yakalamış ve Türkiye uluslararası düzeydeki yatırımcılar için câzip bir ülke haline getirilmiştir. Türkiye, bu politikaların sonucunda son iki yılda yabancı sermaye çekme potansiyelini iki-üç katına çıkarmayı başarmıştır. Kısaca, AKP'nin, iktidarı döneminde ana hatlarıyla

devleti küçültmeye, özel sektörü güçlendirmeye, yabancı sermayeyi çekmeye, özgürlüklerin önünü açmaya dönük liberal bir siyaset anlayışını hakim kılmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

AKP’yi merkez sağdaki diğer partilerle karşılaştırdığımızda aralarında bazı farkların nüans tonuyla da olsa bulunduğu altını çizmemiz gerekiyor. Bunlardan birincisi, ANAP ve DYP ile karşılaştırıldığında AKP’nin daha dar bir gelenekten geldiğini ve bu geleneğin kısıkcı altında bulunduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Bilindiği gibi gerek DYP, gerekse ANAP toplumun merkezinden hareketle ortaya çıkmış siyasal partilerdir. Böyle olunca hem toplumun genel temâyüllerini siyasetlerinin ana rengi haline getirebilmekte, hem de ılımlı bir siyasal söylemi hayata geçirebilmektedirler. Oysa AKP, Millî Görüş geleneğinden geldiği için, merkez sağda siyaset yapmak istemesine rağmen bu geleneğin kısıkcı altındadır. Bu da parti tabanını bir yandan daraltırken, bir yandan da partinin DYP ve ANAP’a göre demokrasi yönünde daha radikal adımlar atmasına yol açmaktadır. Nitekim AB uyum yasalarıyla ilgili olarak en köklü adımları bu parti atmıştır. Özellikle asker-siyaset dengesini sağlayacak adımlar konusunda diğer partilerin çekingenliğini göstermeden bu yönde önemli adımlar atmış ve yeni bir açılım sağlayabilmiştir.

İkinci olarak, parti, seçmen desteğindeki genişlemeyi aynı ölçüde örgütsel tabanına yansıtamamaktadır. Mesela partinin kadınlarla ilgili toplantılarında bu görüntü net biçimde ortaya çıkmaktadır. Türbanlı kadınların salonlarda ezici çoğunluğu oluşturması partinin örgütsel tabanının seçmen desteğiyle aynı ölçüde farklılaşmadığını göstermektedir. Bu konuda merkez sağdaki diğer iki partinin performansının daha iyi olduğunu ve Türkiye’deki değişik çizgileri daha iyi temsil ettiğini düşünmek mümkündür. Bu konudaki en iyi performansı ANAP’ın ilk yıllarında sergilediğini söylemek mümkündür. ANAP tavandaki dört eğilimi aynı şekilde tabanına kadar indirmeyi başarmıştı. Ne var ki, Mesut Yılmaz başkanlığındaki ANAP’ta geleneksel muhafazakâr görüntü kaybolmuş, bu da partinin giderek zayıflamasına yol açmıştı. AKP, merkezdeki değişik çizgileri barındıracak tarzda esnek ve geniş bir parti tabanına açılmazsa ileride Mesut Yılmaz yönetimindeki ANAP gibi daralıp, merkezin iddialı partisi olmaktan çıkabilir.

Üçüncü olarak, AKP’nin, AB uyum yasaları bağlamında önemli adımlar atmasına ve Türkiye’yi AB’yle müzakere aşamasına getirmesine rağmen, siyasal liberalizmi tam olarak içselleştirdiğini söylemek zor görünüyor. Özellikle, Özal dönemindeki ANAP’la mukayese edildiğinde ANAP’ın oturmuş, içselleştirilmiş, sistematize edilmiş bir siyasal ve iktisadî liberalizmi özümsemişi ve bunu partisinin ana ideolojisi hâline getirdiğini göre-

bilmekteyiz. Oysa AKP'nin hak ve özgürlüklerle, serbest piyasa ekonomisini ifade eden liberalizmle buluşmasının, felsefî bir yakınlıktan öte konjonktürel bir yakınlık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. AKP'nin iktisadî liberalizmi içselleştirdiğini, ancak siyasal liberalizmle konjonktürel bir yakınlık içinde olduğunu söylememiz mümkündür. AKP'nin muhafazakâr demokrasi kimliğini benimsemesinin altında bir bakıma liberal demokrasiyle sosyal demokrasiye alternatif bir üçüncü yol arayışının olduğunu söylemek fazla iddialı bir yaklaşım olmayabilir.

Son olarak, merkez sağdaki diğer partilerle karşılaştırıldığında, AKP'nin milliyetçi karakterden uzak bir görüntü sergilediği görülmektedir. Özellikle Doğru Yol Partisi'nde milliyetçilik öteden beri baskın bir değer olarak koruna gelmiştir. Milliyetçi arka plana sahip Mehmet Ağar'ın parti genel başkanlığına gelmesiyle birlikte milliyetçiliğin bu partide ister istemez dominant bir değer haline geleceğini beklemek yanlış olmayacaktır. Oysa AKP, Milli Görüş geleneğine dayanan ulus-ötesi bir anlayıştan beslendiği için bu anlamda etnik milliyetçiliği aşan bir renge sahiptir. Bu bakımdan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde en güçlü parti konumunda bulunmaktadır. Bu bölgeyi temsil eden insanlar AKP'nin karar mekanizmasında bulunduğu gibi partinin seçmen tabanında da yaygın biçimde yer almaktadır. Dolayısıyla, sistemin, kültürel haklarla dinî haklar gibi kritik alanlardaki statükocu boyutuna ilişkin değişim talepleri AKP tarafından daha rahat biçimde dile getirilebilmektedir. □